

Jægere og agerbrugere.

Hvorfor blev mennesket jorddyrker?

Af Peter Ussing

I almindelighed har vi vistnok den forestilling, at erhvervskulturen bare er gået fremad, så længe der har været mennesker her på jorden med behov for at få noget at spise. Vi er gået fra jægere og samlere til kvægavlere og agerdyrkere, vi er gået fra håndværkere til industriarbejdere. Og nu bliver vi kulturarbejdere! Afhængig af, hvilken målestok man anlægger, betragter vi det skete som fremskridt.

Alligevel spørger den engelske forsker, Susan Blackmore i bogen *The Meme Machine* fra 1999: "But why did farming spread at all?" Ja, hvorfor bredte landbruget sig, hvorfor forlod mennesket jægerstadiet? Hun giver selv det almindelige svar og sætter spørgsmålstegn ved det, nemlig at landbruget gjorde livet lettere og behageligere. Derefter henviser hun til andre forskere, der har konstateret, at det ikke var tilfældet, og anfører, at landbruget hverken gjorde arbejdet lettere eller gav mere ernæring og færre sygdomme. Det danske landbrugs historie, bind 1, 1988, nævner også, at jægere kunne nøjes at bruge fire timer dagligt for at skaffe føden, mens det for agerbrugeren blev en heldagsbeskæftigelse. Vi ved ikke, hvordan disse sammenligninger begrundes, for det kan meget vel være, at man behandler udviklingsperioder, der ikke lader sig sammenligne.

Det tog flere tusinde år for agerbruget at nå fra Mellemøsten til Skandinavien, så det er ikke sikkert, at den nye erhvervs- og livsform har været så tillokkende, og udviklingen er sandsynligvis sket rykvis gennem forskellige former for halvagerbrug til helagerbrug. Det har således nok været et fremskridt at kunne supplere jagten med tæmning af dyr, og det har givet en større sikkerhed at dyrke korn ved siden af indsamling af bær, rødder og frugter. Denne sikkerhed kan man så sætte et spørgsmålstegn ved. Den ret ukendte forfatter, Mads Ledet (1887 - 1960), fra Vendsyssel har i sine landboromaner flere gange peget på landbrugets sårbarhed overfor naturen.

Når det måske tegnede allerbedst, kunne det sætte i med tørke eller perioder med megen regn, så høsten blev ødelagt. Kvæget kunne få kalvekastninger eller andre sygdomme, så man kom til at mangle kød og mælk. Altid var følgerne de samme: sult.

Når en sammenligning falder ud til jægerens fordel, hænger det måske sammen med, at man sammenligner med jordbrugernes kår efter, at samfundet har organiseret sig, og jordbesiddelse i den forbindelse er blevet koncentreret på færre hænder med storbønder, landarbejdere og slaver/trælle. Hvor tidligt denne udvikling er begyndt, ved vi ikke, men fund af store stengrave og storgårde fra allerede bondestenalderen og bronzealderen tyder på, at vi har at gøre med et

fænomen, der opstår forholdsvis tidligt i agerbrugets historie. Det, man iagttager, har ikke noget at gøre med agerbrugets produktivitet, men med det forhold, at bønderne bliver afhængige af en storbonde, høvding eller konge, som en stor del af udbyttet skal afleveres til. Så tror da pokker, at de sulter!

Derfor er det nok noget helt andet, der skal fokuseres på, nemlig ejendomsretten. Det er muligt, at slægtseje af jord fører til denne ulighed, det kan også skyldes, at agerbrugets bofasthed medfører et sikkerhedsbehov, som imødekommes af rigere bønder, og det tager de sig godt betalt for. Og endelig kan man heller ikke udelukke, at fattige bønder får frarøvet deres jord. Det godssystem, der hos os holdt sig til langt op i 1800-tallet, synes at kunne føres tilbage til tidligt i oldtiden med afhængighed og kummerformer til følge.

Når det tog så lang tid, inden agerbruget "vandt over" jægerne og samlerne, hænger det nok også sammen med et kultursammenstød, der grunder sig på bl.a. livsstil, opdragelsesmønstre, religion og naturopfattelse.

Det forhold, at jægerne ofte skiftede boplads (og senere blev nomader), og agerbrugerne blev bofaste, kan meget vel have medført en mentalitetsforskel uden, at vi i dag helt kan definere forskellighederne.

Nyere antropologiske undersøgelser af nutidige jægere og agerbrugere viser en forskel i opfattelsen af, hvordan børn skal opdrages, hvad jeg har skrevet om i bogen "Paideia – om opdragelse i informationssamfundet", 1995. Begrundet i arbejdsvilkårene vurderer jægere, fiskere og samlere opdragelse til lydighed og ansvarlighed lavere, end agerbrugere gør, mens de vurderer individuelle præstationer, uafhængighed og selvtillid højere. Agerbrugere har lagt vægt på lydighed, konform adfærd og en længere tidshorisont. Igennem tiderne er det selvsagt agerbrugets opdragelsesmønstre, der er slået igennem. Jægerne er måske overtaget af handelens folk og kendes i fiskersamfund.

Jægerkulturen har opfattet naturen som besjælet og fyldt med stærke kræfter, hvoraf nogle fik dyrene til at forplante sig og græsset til at gro.

Også agerbrugskulturen kender kræfter, der er større end en selv, kræfter der gav liv til dyr og mennesker, og som sikrede markens grøde. De er blevet personliggjort, og afhængig af tid og sted kom de til at udgøre gudeverdener med guder med hver sit speciale, selv om solen nok var livgiveren over dem alle. Agerbruget fik på den måde en slags sakral karakter med ceremonier for såning, høst osv. Høsten blev en hellig handling. Vi kender det fra næsten 4000 år gamle mesopotamiske skrifter. Og selv så sent som i Aakjærs digtning møder vi "en tak til altets skaber, før avlen bringes ind."

Der er i princippet ingen forskel på solvognens brug i bronzealderen, de katolske præsters velsignelse af markerne i middelalderen og de høstgudstjenester, der stadig holdes i vore landsbykirker. Det bærende element er troen på en skabende og opretholdende gud, et forsyn, man kan søge beskyttelse hos.

Det religiøse liv organiserede sig ligesom samfundslivet, i øvrigt med parallelle strukturer, og i Europas fik vi en verdslig magtstruktur med konger, hertuger og så videre og en tilsvarende religiøs med paver og biskoper med en gud, der stadig opfattes som en konge i himmelen. Det teologiske indhold har været i samklang med de verdslige strukturer.

Opfattelser af den verdslige struktur er beskrevet af mange. Amerikaneren Thomas Paine (1737 – 1809) sonderer i sin bog *Common Sense* fra 1776 mellem samfund og regering. Vi ville nok i vore dage tale om samfund og stat. Efter Paines opfattelse er der en tydelig forskel på samfund og stat. Samfund opstår naturligt som en følge af menneskers behov for samkvem og samarbejde, regeringer, dvs. stater, opstår "på grund af den moralske dyds manglende evne til at regere verden." Det er der måske nok noget om, men statens oprindelse skal nok søges i jordbesiddelse, idet nogle store jordejere blev rige og mægtige nok til at give andre i samfundet den beskyttelse, mennesker altid søger efter. Det tog de sig så godt betalt for.

Vi har et berømt og meget smukt eksempel på jægerkulturens naturopfattelse i Høvding Seattles tale til USA's præsident i 1854, da regeringens ville købe hans stammes område og sende beboerne i et indianerreservat. Den er under titlen "Vi er en del af jorden" udgivet på dansk på Borgens Forlag i 1989. Seattle afviser handlen, men er realist nok til at indgå forhandlinger, for han ved, at ellers bliver området taget fra stammen med magt.

Et citat: "Vi er en del af jorden, og jorden er en del af os. De duftende blomster er vore søstre. Hjorten, hesten og den mægtige ørn er vore brødre. Klippebjergene og de saftige enge, ponyens kropsvarme - alle hører til den samme familie."

Et andet citat: "Han (den hvide mand) behandler sin moder, jorden, og sin broder, himmelen, som ting der kan købes og plyndres, sælges som får eller glasperler. For at stille sin umådelige sult vil den hvide mand opsluge jorden og ikke efterlade andet end ørken."

Og: "Vi ved, at jorden ikke tilhører mennesket – mennesket tilhører jorden. Det ved vi. Alt er forbundet, ligesom blodet forener familien. Alt er forbundet."

Det er et natursyn, som det moderne landbrug og den moderne teknik satte til i en forfejlet tro på, at naturen altid regenererer, men vi er alle nødsaget til at genfinde det, efterhånden som vi forbruger og sviner på en måde, så naturen slår igen med klimaændringer – eller ved at gøre kloden ubeboelig for mennesker.

Nå, vi kom vidt omkring, men fandt ikke nogen forklaring på, hvorfor mennesket engang for længe siden blev agerbruger og kvægavler. Vi må nøjes med at erkende, at det nye erhverv rummede mange flere udviklingsmuligheder, hvis kvaliteter vi ikke kan vurdere uden en etisk målestok – som vi måske ikke har. Vi bliver også nok nødt til at konkludere, at en betydelig del af den kulturarv, vi har fra fortiden, er skabt af den ulighed, der var et resultat af ejendomssystemet. Det gælder blandt

andet vore landsbykirker, herregårde, katedraler og slotte og meget af den kunst, der knytter sig dertil. Disse værker står på tusinder af ømme og krogede rygge.

Og der er stadig rundt om på kloden jordbrugere, der er dybt afhængige af eksisterende godssystemer og må betale en stor del af høsten i jordleje til godsejere, der kan leve det søde liv i byerne. Det er en fortælling, der sjældent er opmærksomhed omkring.

For ejendomsret er noget, man nødig rører ved. Og dog kommer vi ikke uden om at gøre det og i videste forstand skabe et nyt grønt ejendomsbegreb, dels for at skabe en retfærdig social balance, dels for at imødekomme de krav, som klima- og forureningsproblemet stiller. Vi må forstå Høvdning Seattles tanker.

Det er muligt, at vi også skal anlægge et bredere syn på, hvad der driver udviklingen fremad. Darwins teori om udfordringen og de bedst egnedes overlevelse holder ikke som hovedforklaring. Den skal suppleres med Kropotkins tanker om gensidig hjælp og Bergsons og vitalisternes "élan vital" og den skabende udvikling. Til billedet føjer sig også effekten af den kønnede formering, der for hver generation øger menneskehedens mangfoldighed af genetiske muligheder. Hertil slutter sig vel også meme-teoretikernes forestillinger om betydningen af imitation, bevaring og forandringer af de mange kulturelementer, der både er med til at fastholde og ændre menneskers identitet og med til at skabe samfund. Men over det hele står nok et spørgsmål - helt uafhængigt af, på hvilken måde vi skaffer os midler til livets opretholdelse – om hvordan vi som ligeværdige mennesker vil leve sammen.